

ALGEMEEN

E. C. Coppens, ed., *Honoris causa. Opstellen aangeboden aan prof. mr. O. Moorman van Kappen ter gelegenheid van zijn vijftienvigjarig jubileum als hoogleraar aan de Faculteit der rechtsgeleerdheid van de Katholieke universiteit Nijmegen* (Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt instituut XLII; Nijmegen: GNI, 1999, ix + 105 blz., ISBN 90 71478 60 2).

Sinds zijn benoeming, in 1971, tot hoogleraar in de Nederlandse rechtsgeschiedenis heeft Moorman van Kappen zich met veel energie en eruditie ingezet voor de beoefening van de rechtshistorie. Een van de resultaten der daarbij behorende taken, de begeleiding van promovendi, werd in 1996 gepresenteerd op een klein symposium. *Zes promoti* van Van Kappen hielden bij dat huldebetoon voordrachten die nu, eindelijk, zijn gebundeld. De bijdragen weerspiegelen voor een deel de terreinen die de leermeester zelf toegankelijk heeft helpen maken, met name de (inter)regionale rechtsgeschiedenis van 'Limburg' en de praktijk en codificatie van het (straf-)procesrecht.

A. M. J. A. Berkvens biedt in zijn verhandeling over 'Het nieuwe landrecht van Thorn. Verlicht absolutisme en codificatie onder het bewind van vorstin-abdis Maria Cunegonda van Saksen (1776-1794)' (1-28) een boeiende kijk op de wonderlijke ontwikkelingen waartoe de gecompliceerde gezagsverhoudingen in het verbrokkelde Overkwartier van Gelre konden leiden als een goedwillende vorstin niet voldoende rugdekking van adel en burgers wist te verkrijgen voor haar pogingen een meer *zeitgemass* wetboek annex rechterlijke organisatie te creëren. De tijd heeft behoudende particularisten en 'progressieve' vorstin hardhandig ingehaald. In zijn bijdrage 'Visis actis' presenteert A. Fl. Gehlen zijn 'Eerste bevindingen bij de openlegging van het gerechtelijke archief der Luikse commissarissen-deciseurs te Maastricht (1632-1794)' (49-60). Het betreft hier ruim driehonderd nu (pas) toegankelijk gemaakte procesdossiers en vonnisboeken. Een nieuw veld voor onderzoek ligt open. G. H. A. Venner beschrijft de resultaten van een thematisch rechtspraakonderzoek in 'Van trouwbeloften en soevereiniteit. Ingrijpen van de Staten-Generaal in de rechtspraak van het Hof van Gelder te Venlo (1717-1795)' (75-91). Het gaat om de juridische steekspelen en staatkundige repercussies (wegens evocatie) in de *casus* van de trouwbeloften gesloten tussen de in 1730 amper veertienjarige Catharina Hester in de Betouw en de advocaat Paulus van Darth, 36 jaar oud, welke *sponsalia* door de vader van het meisje, Arnold in de Betouw, in rechte werden aangevochten — uiteindelijk, in 1734, met succes.

Onder de bescheiden titel 'Enige aantekeningen over het Utrechts burgerrecht' (29-47) geeft M. W. van Boven een breder zicht op dit oude fenomeen dat jammer genoeg nog maar weinig bestudeerd is. De recente botsingen tussen rechter en administratie hebben hun wortels mede in het wettelijke toetsingsrecht dat onze bestuurders boven het hoofd hangt. L. M. Koenraad gaat op de historische dimensie in, onder een titel die een knipoog naar de actualiteit bevat: 'De rechter als burgemeester. De verhouding tussen rechterlijke macht en het bestuur historisch bezien' (61-74). A. J. van Weel tenslotte bestudeerde een soort rechtspraak, namelijk van Gedeputeerde Staten, die men sindsdien als een anomalie is gaan zien: 'De strafrechtspleging in eerste aanleg door de Gecommitteerde Raden van Holland en West-Friesland in het Zuiderkwartier (1723-1795)' (93-105). Het gaat hier om 176 vonnissen, waarvan 88 bij verstek, gewezen in zaken als ambtsdelicten, bedreiging van belastingfunctionarissen, aantasting van de in- en uitwendige veiligheid van het gewest Holland, en valsemunterij.

De auteurs zijn schatplichtig aan hun leermeester wiens 'open buydel', hen in 1973 bij

gelegenheid van zijn intree voorgehouden, hun zo geen 'baren gelde' dan toch pure kennis heeft opgeleverd.

A. H. Huussen jr.

E. H. Kossmann, *Familiearchief. Notities over voorouders, tijdgenoten en mijzelf* (Amsterdam: Bert Bakker, 1998, 214 blz., f29,90, ISBN 90 351 2083 3 (paperback)).

Het staat een gilde meesters te hebben. In Ernst Kossmann heeft het Nederlandse historische gilde van de voorbije dertig jaar zo'n meester gevonden. Geen autoritair vendelleider die oekazes uitspreekt of beslag legt op de instrumenten van de macht, geen baanbreker die door de loutere kracht van zijn vernieuwende inzichten een schare aanhangers achter zich krijgt — maar een wijs en in zijn ambacht beslagen historicus die met een wijde blik en een mild oordeel de werkzaamheden van zijn vakgenoten gadeslaat, en niet schroomt ze in aangenaam geschreven syntheses samen te brengen. De ultieme test — maar tegelijk ook het voorrecht — van dit soort meesterschap is het autobiografische schrijven, waarin de historicus zichzelf verheft tot subject én object van zijn eigen *métier*. Kossmann, die beweert te weinig beleefd te hebben om volwaardige memoires te schrijven (76), heeft zich op vraag van het *Historisch Nieuwsblad* aan deze test gewaagd. Hij is op de hem eigen, pretentieloze wijze met glans geslaagd.

De tweeëndertig 'Kleine geschiedenissen' die Kossmann over zichzelf vertelt — en waarvan slechts enkele voorheen in het *Historisch Nieuwsblad* waren opgenomen — worden in deze bundel voorafgegaan door het opstel 'Lotgevallen', dat eerder verscheen in de bundel *Politieke theorie en geschiedenis* (1987). Daarin vertelt de auteur het levensverhaal van zijn overgrootvader, die als Hey man Coschman werd geboren maar vanaf zijn vijftiengste levensjaar als Heinrich Kossmann door het leven ging. Van een enigszins vrijblijvend genealogisch relaas evolueert dit stuk tot een rijk gedocumenteerde en breed gecontextualiseerde, maar rustig vertelde kroniek van een stuk joods-humanistische cultuur uit het negentiende-eeuwse Duitsland. Want het traject van de in 1836 tot het christendom bekeerde natuurkundige en leraar Heinrich Kossmann kruiste dat van toonaangevende intellectuelen (Moses Hess, Jakob en Berthold Auerbach) die elk op hun eigen manier gestalte gaven aan het joodse emancipatiestreven. De beschrijvingen van dit veelzijdige intellectuele milieu zijn slechts enkele van de hoogtepunten in dit vaak ontroerende levensverhaal.

Met 'Kleine geschiedenissen' slaat Kossmann twee generaties over, en hanteert hij meteen ook een ander register. Het notenapparaat verdwijnt, de herinnering wordt de soevereine bron, het fragmentarische wordt noodgedwongen als ordeningsprincipe aanvaard. Dat Kossmann ondanks deze stijlbreuk het essay over zijn overgrootvader heeft hernomen als voorsmaakje bij zijn persoonlijke herinneringen, is veelbetekenend. Door dat procédé integreert hij zijn eigen leven (en dat van zijn grootvader en vader, aan wie korte losse stukken worden gewijd) in de intellectuele familietraditie waarvan Heinrich Kossmann de grondlegger was, en krijgen de autobiografische notities onrechtstreeks een meer tastbare eenheid. De combinatie van bescheidenheid en zelfverzekerdheid die als een leidmotief door Kossmanns leven — en dus door de 'Kleine geschiedenissen' — loopt, wordt op die manier sterker geprofileerd en laat zich meteen ook zinvoller duiden. Ze lijkt ingegeven door het besef een exponent te zijn van een geslacht van intellectuelen die weliswaar 'door anderen noch zichzelf als boven de goede middelmaat verheven prominenten worden beschouwd' (77), maar die steeds hardnekkig en zonder bombast hebben vastgehouden aan een tolerant, humanistisch *Bildungs-ideaal*. Dat ideaal heeft ook Kossmann zelf, ondanks zijn soms als postmodern bestempelde ironie.